

Юрій МАТЕЛЕШКО,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних студій та
суспільних комунікацій
факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МІЖ ЄС ТА РОСІЄЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО СОЮЗУ

Проаналізовано проблеми та перспективи формування Балто-Чорноморського союзу в сучасних геополітичних умовах. Зроблено висновок, що створення третьої потужної сили в Європі зіштовхнеться з низкою серйозних перешкод. Зокрема, це приналежність країн регіону до різних геополітичних інституцій, стримувальна позиція Росії та Німеччини, невирішені суперечки між державами Балто-Чорноморського регіону та ін.

Ключові слова: Балто-Чорноморський союз, Централь-но-Східна Європа, Міжмор'я, Європейський Союз, Росія, США, геополітика.

Проанализированы проблемы и перспективы формирования Балто-Черноморского союза в современных геополитических условиях. Сделан вывод, что создание третьей мощной силы в Европе столкнется с рядом серьезных препятствий. В частности, это принадлежность стран региона к различным геополитическим образованиям, сдерживающая позиция России и Германии, нерешенные споры между государствами Балто-Черноморского региона и др.

Ключевые слова: Балто-Черноморский союз, Центрально-Восточная Европа, Междуморье, Европейский Союз, Россия, США, геополитика.

The article analyzes the problems and prospects of the formation of the Baltic-Black Sea Union in modern geopolitical conditions. It is

concluded that the creation of a powerful third force in Europe face with a number of serious obstacles. In particular, the countries of the region belong to different geopolitical institutions, deterrent position of Russia and Germany, unresolved disputes between the states of the Baltic-Black Sea region and others.

Keywords: *Baltic-Black Sea Union, Central and Eastern Europe, Intermarium, European Union, Russia, United States, geopolitics.*

Після анексії Криму Росією та ескалації конфлікту на Сході України все частіше починають лунати заяви про створення Балто-Чорноморського союзу (БЧС), як на рівні експертного середовища та громадських організацій, так і офіційних представників держав. Головним напрямом російської експансії і найбільш імовірним театром військових дій в наступній війні, на думку аналітиків, може стати Центрально-Східна Європа: в першу чергу Україна, країни Балтії та Польща [14]. В останньої є гіркий досвід пасивності союзників (Великобританії і Франції) в критичні моменти історії. Важко передбачити, як поведе себе НАТО в разі нападу країни, що володіє ядерною зброєю, наприклад, на Литву чи Польщу. На жаль, сьогодні Західна Європа не до кінця усвідомлює ступінь російської загрози.

Нещодавня заява президента Єврокомісії Жана-Клода Юнкера про те, що Україна не стане членом Європейського Союзу (так само, як і НАТО) в найближчі 20-25 років [15], розвіяла останні ілюзії щодо євроатлантичної інтеграції нашої держави. Якщо Україні буде відмовлено в перспективах членства – нове об'єднання може стати для неї вимушеною альтернативою. Агресія Росії та нерішучі дії країн ЄС щодо неї дали значний поштовх для реалізації ідеї Балто-Чорноморського союзу. Однак, в Україні, так само як і в більшості країн Центрально-Східної Європи, ця ідея поки що набуває популярності в основному серед громадських організацій та партій націоналістичного спрямування.

Так, 5 грудня 2014 р. у Києві представники правих націоналістичних партій України, Грузії, Білорусі, Латвії та Литви

(Конгрес українських націоналістів, Народний рух України, Білоруська партія свободи, «Європейські демократи Грузії», Литовський національний союз та ін.) створили громадсько-політичне об'єднання Альянс Балто-Чорноморських націй, завдання якого – боротьба з імперською політикою Росії, зміцнення контактів між державами Балто-Чорноморського регіону для оновлення системи регіональної безпеки [11].

Громадська організація «Балтійсько-Чорноморська Конфедерація» створена у лютому 2015 року, саме тоді, коли стало зрозумілим, що ані європейські інституції міжнародного права, ані гаранти Будапештського меморандуму не в змозі забезпечити територіальну цілісність України. Стратегічною метою діяльності організації є формування соціально-економічної платформи для побудови міждержавного об'єднання – Конфедерації країн Балтійського та Чорного морів за участю народів, що проживають на історичних територіях Великого князівства Литовського й Речі Посполитої, тобто сучасних Польщі, Литви, України, Білорусі, а також Латвії, Естонії, Молдови та ін. Засновники Конфедерації переконані, що потужне міждержавне об'єднання, утворене спільними зусиллями країн Балто-Чорноморського регіону, зможе не лише ефективно протистояти агресії більш сильних сусідів, але й буде сприяти соціально-економічному та культурному розвитку країн Міжмор'я [4].

Також з ініціативи громадськості періодично відбуваються спільні форуми, конференції, ідейні засади яких відбиті у Маніфесті Цивільного Корпусу «АЗОВ»: «...створення Балто-Чорноморського Блоку як основи глобальної та регіональної системи безпеки – проти бездумної надії на Схід або Захід, яка призвела до окупації частини країни» [10].

Як свідчать останні події, Балто-Чорноморська концепція все більше викликає зацікавлення і у вищого керівництва держав. Зокрема, у розмові для Польського агентства преси (Polska Agencja Prasowa) президент Анджей Дуда у переддень своєї інавгурації заявив: «Я обмірковую ідею створення партнерського блоку держав від Балтійського до Чорного та

Адріатичного морів» [1]. У вересні-жовтні 2015 р. Президент Хорватії Колінда Грабар-Кітарович ініціювала Групу з Адріатично-Балто-Чорноморської співпраці, до якої увійшло 12 країн-членів ЄС: Австрія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія, Польща, Румунія [10]. Значення цього співробітництва для енергетичного забезпечення та військової безпеки регіону вона озвучила й під час засідання голів країн Вишеградської четвірки (Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини).

На думку О.Маслака, ідея «Міжмор'я» зараз є очевидною альтернативою до зовнішньополітичних стратегій як Росії, так і Німеччини. Останні ґрунтуються на ідеях «не-суб'єктності» держав Балтійсько-Чорноморського регіону і можливості досягнення компромісів між світовими лідерами за рахунок їхніх інтересів («Нормандські зустрічі», «Мінські угоди» – показали основні риси такої стратегії) [7]. Ідея ж військово-політичної та економічної інтеграції країн, розташованих між Балтійським та Чорним морями, ставить на порядок денний проблему перетворення їх на самостійних геополітичних та гео економічних гравців.

Як вважає Є.Жеребецький, Балто-Чорноморський союз – це страховий проект на той випадок, якщо розвалиться Європейський Союз. В такому разі він міг би стати вигідним прихистком для України, Польщі, Литви і навіть Румунії та Словаччини. При цьому експерт зауважує, що проект може бути успішним лише за умови, якщо він буде наповнений економічним змістом. «Якщо в проекті буде зацікавлений бізнес, то він житиме. Якщо грошей в проекті не буде – то його спіткає доля ГУУАМу» [2].

Експерти умовно підраховали приблизний сукупний потенціал «малого» (Україна, Білорусь, Польща, країни Прибалтики) та «великого» (передбачає залучення балканських держав та країн колишньої монархії Габсбургів) Балто-Чорноморських союзів. Отже, кількість населення в країнах «малого» БЧС становить 95 млн (2-ге місце в Європі, 13-те в світі), «великого» БЧС – 190 млн (1-ше місце в Європі, 7-ме в світі).

ВВП «малого» БЧС – 1500 млрд доларів (8-ме місце в Європі, 15-те в світі), «великого» БЧС – 3500 млрд доларів (2-ге місце в Європі, 6-те в світі). Збройні сили (особовий склад) «малого» БЧС становлять 370 тис. (2-ге місце в Європі, 13-те в світі), а «великого» БЧС – 850 тис. (2-ге місце в Європі, 6-те в світі) [3]. Таким чином, ми бачимо потенційну силу, здатну претендувати не просто на регіональне лідерство, а й на статус гравця світового рівня.

На думку деяких експертів, Балто-Чорноморська концепція не вступає в суперечність ані зі статутом Європейського Союзу, ані зі статутом Організації Північноатлантичного договору. Б.Левик переконаний, що створення колективної регіональної системи безпеки в БЧР збільшить рівень національної безпеки її членів, у чому вкрай зацікавлені Європа та НАТО [5, с. 83]. На думку В.Іщука, значення регіональних блоків набуває в сучасному світі все більшої ваги. Це підтверджує створюване з ініціативи Франції середземноморське об'єднання (країн південної Європи та північної Африки), а також скандинавський союз Данії, Фінляндії, Швеції, Норвегії та Ісландії [14].

Однак, попри всю привабливість ідеї, держави Балто-Чорноморської осі надто розділені, аби виступити зараз єдиним блоком. Україна, Грузія та Молдова не є і найближчим часом не стануть членами ані ЄС, ані НАТО, на відміну від тієї ж Польщі чи Литви. Проблемним питанням є місце Білорусі, яка перебуває у сфері впливу російських інтересів. Хоча останні події, пов'язані зі зняттям санкцій і поліпшенням відносин із Заходом, можуть стати сигналом для Лукашенка у виборі вектора зовнішньої політики. Чехія, Словаччина та низка інших невеликих держав не ризикнуть йти на відкриту конфронтацію ні з РФ, ні з Німеччиною [8].

Позиція сильних гравців – ФРН та ЄС загалом, Росії – також може стати перешкодою на шляху до об'єднання країн Центрально-Східної Європи у єдиний союз. Спротив Росії, яка вже давно використовує слабкі місця в Європі для дестабілізації ситуації на міжнародній арені, цілком очевид-

ний. Німеччина також розглядатиме об'єднання як загрозу своєму лідерству та не допустить змін у перерозподілі сил в Європі. Хоча, як зазначає А.Умланд, «Берліну, Брюсселю і Вашингтону варто розглядати Міжмор'я не як суперника чи неприємність, а як шанс досягти всеохоплюючої системи безпеки у Східній Європі і Чорноморському регіоні. Тому що впродовж найближчих років НАТО і ЄС навряд чи захоче забезпечувати правдоподібні гарантії безпеки цим країнам» [16].

У той же час проект Балто-Чорноморського союзу може знайти собі союзників серед представників США, Великобританії та Франції, які будуть зацікавлені у подібній альтернативній силі в Європі, що буде стримувати як Росію, так і Німеччину.

Питання налагодження відносин між Берліном і Москвою не може не турбувати США. Німецька промисловість та російські ресурси – це підвалини тієї глобальної євразійської сили, яка може скласти конкуренцію Сполученим Штатам. Недопущення можливості утворення такого глобального конкурента, на думку В.Нелепова, – це основа стратегії національної безпеки Вашингтона [9]. Зважаючи на це, перспектива мати потужну і лояльну зв'язкову ланку між Берліном і Москвою – дуже приваблива для США. Сполучені Штати, які за останні 25 років утвердилися в ролі єдиного глобального лідера, з великим інтересом можуть сприйняти східну стратегію, розроблену країнами БЧС і суттєво допомогти з її реалізацією. Адже регіональні сили, чий інтерес співпадають з інтересами США – ідеальний союзник для Америки [9].

Що стосується Великобританії, то її політика в Європі вже сотні років ґрунтується на концепції «рівноваги сил», коли серед європейських держав немає єдиного домінуючого центру, а їх як мінімум два. Тому Лондону зовсім не подобається економічне і політичне підсилення Німеччини, яка шукає для себе союзників, в тому числі і в особі Росії. Інтерес до проекту може з'явитися також у Франції, яка вважає, що

об'єднання держав Центрально-Східної Європи посилить стабільність, а також стане потужним фактором стримування масової міграції в напрямі «старої Європи» [12].

Стримуючими факторами утворення Балто-Чорноморського союзу є комплекс невирішених проблем, які існують між країнами регіону. Наприклад, каменем спотикання залишається «волинське питання». Не секрет, що «Право і Справедливість», яка здобула перемогу на парламентських виборах в Польщі, ставить перед собою завдання домогтися визнання геноциду поляків з боку України. Закономірно, що остання ніколи на це не погодиться. Крім того, на перешкоді до утворення союзу можуть стати амбіції окремих держав, зокрема тієї ж Польщі, яка прагне бути головним двигуном формування нового об'єднання та відродити в нових умовах Річ Посполиту.

Варто також узагальнити все позитивне і негативне, що може отримати Україна від участі в Балто-Чорноморському союзі. На думку аналітиків, позитивними сторонами для України є: підвищення обороноздатності країни, зменшення загрози з боку східного сусіда, відкриття нових ринків, реалізація амбіцій регіонального лідерства тощо. Водночас негативом для нашої держави може стати: погіршення відносин з головним донором ЄС – Німеччиною, зростання внутрішніх протиріч в самій Україні, менші обсяги внутрішніх ринків країн-партнерів перед загальними ринками Європейського та Митного союзів, втрата фінансової допомоги та інвестицій з ЄС та ін. [13].

У цілому, проект Балто-Чорноморського союзу міг би стати надійним захистом держав Центрально-Східної Європи від імперських зазіхань Росії. Підтримка такого інтеграційного утворення, як важілю противаги Росії та ЄС, з боку США може надати проекту потужних стимулів для розвитку. Крім того, слов'янська основа БЧС, історичні традиції та націоналістичні імпульси, які зростають в останній період, роблять проект «Міжмор'я» ще більш привабливим. Але, незважаючи на це, створення Балто-Чорноморського союзу

зіштовхнеться з низкою об'єктивних перешкод. Головна серед них – більшість країн потенційного об'єднання вже входять до складу потужних геополітичних інституцій – ЄС та НАТО, тоді як Україна, Молдова та Грузія знаходяться тільки на шляху до інтеграції в євроатлантичні структури. Білорусь же продовжує зберігати тісні зв'язки з Росією. Ні Європейському Союзу, ні тим більше РФ, третя сила в Європі не потрібна, тому вони всіма силами будуть стримувати такі перспективи. Крім того, правлячі політичні еліти самих держав Міжмор'я наразі не готові до таких радикальних змін своєї зовнішньої політики. До цього слід додати історичні та територіальні суперечки між країнами регіону, а також амбіційні прагнення окремих держав до гегемонії в рамках можливого геополітичного блоку.

Список використаних джерел

1. Анджей Дуда виступає за створення блоку держав від Балтійського до Чорного моря [Електронний ресурс] // Польське радіо. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/216158>
2. «Балто-Чорноморський союз – непоганий страховий проект на випадок, якщо розвалиться ЄС», – Євген Жеребецький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polukr.net/uk/blog/2016/02/politycsnyjanalityk/>
3. Балто-Чорноморський союз у цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edward-trad.livejournal.com/258858.html>
4. Громадська організація «Балтійсько-Чорноморська Конфедерація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bbcs.eu/uk/pro-nas/>
5. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір / Левик Богдан // Схід. – 2014. – № 5. – С. 80 – 84.
6. Майданюк В. Балто-Чорноморський союз як альтернатива східно-західному вектору [Електронний ресурс] / Валерій Майданюк. – Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/baltochornomorskyu_soyuz_yak_alternatyva_shidnozahidnomu_vektoru_142465.html
7. Маслак О. Балто-Чорноморське Міжмор'я: між проектом та реальністю [Електронний ресурс] / Олександр Маслак. – Режим

- доступу: <http://okara.org/2015/08/balto-chornomorja-karpan-rosii-germanii/>
8. Наськін А. Балто-Чорноморський союз: реальність чи утопія? [Електронний ресурс] / А. Наськін – Режим доступу: <http://ias.org.ua/balto-chornomorskiy-soyuz-realist-chi-utopiya/>
  9. Нелепов В. Українська стратегія. Балто-Чорноморська Унія [Електронний ресурс] / Віталій Нелепов. – Режим доступу: <http://nastupna.com/articles/ukr-strategy-i>
  10. У Києві відбувся Балто-Чорноморський форум [Електронний ресурс] // AZOV.PRESS. – Режим доступу: <http://azov.press/ukr/v-kieve-sostoyalsya-balto-chernomorskiy-forum>
  11. У Києві створили Альянс Балто-Чорноморських націй для боротьби з агресією Росії [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26727502.html>
  12. Шевчук В. План «Міждумор'я»: Британія підтримає, Франція не против, Україна і Польща зроблять [Електронний ресурс] / Віктор Шевчук, Віталій Рождаєв // ХВИЛЯ. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/plan-mezhdumore-britaniya-podderzhit-frantsiya-ne-protiv-ukraina-i-polsha-sdelayut.html>
  13. Юзюк О. Міжмор'я – третій шлях для України? [Електронний ресурс] / Юзюк О. – Режим доступу: <http://freshnews.kiev.ua/uk/news/publications/politics/mjzhmorya>
  14. Iszczuk W. Idea Międzymorza jedyną alternatywą w obliczu agresji barbarzyńskiej Rosji / Włodzimierz Iszczuk. – Режим доступу: <http://www.fronda.pl/a/idea-miedzymorza-jedyna-alternatywa-w-obliczu-agresji-barbarzynskiej-rosji,47877.html>
  15. Juncker schließt EU-Beitritt der Ukraine für Jahrzehnte aus [Електронний ресурс] // REUTERS. – Режим доступу: <http://de.reuters.com/article/eu-ukraine-juncker-idDEKCN0W5267>
  16. Umland A. How to Solve Ukraine's Security Dilemma. The Case for a New Security Pact between the Baltic and Black Seas [Електронний ресурс] / Andreas Umland. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/how-to-solve-ukraine-s-security-dilemma>